

บทที่ 4

ภาพลักษณ์ครอบครัว ในนวนิยายเรื่อง “วะกะอิ”

ในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ครอบครัวที่ปรากฏในเรื่อง “วะกะอิ” ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นครอบครัวที่อยู่ภายใต้ระบบ “อิเอะ” ที่พ่อมีอำนาจสูงสุด ผู้ชายมีสถานภาพสูงกว่าผู้หญิง และเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจลักษณะครอบครัวในระบบ “อิเอะ” ที่ปรากฏในบทนี้ ผู้วิจัยจึงจะขออธิบายลักษณะของระบบ “อิเอะ” ก่อนที่จะเข้าสู่การวิเคราะห์ภาพลักษณ์ในลำดับต่อไป

4.1 ลักษณะของระบบ “อิเอะ”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของครอบครัวญี่ปุ่นในสมัยก่อนสงครามว่า ครอบครัวญี่ปุ่นมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ หรือ ครอบครัวขยาย (大家族 : Kakudai Kazoku) ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกหลายชั่วอายุคน เช่น ปู่ย่า พ่อแม่ และลูก อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน สมาชิกในครอบครัวมีความรักใคร่ผูกพันกันมาก ลูกจะได้รับการอบรมจากแม่และย่าอย่างใกล้ชิด ทำให้การเกาะกลุ่มของครอบครัวเป็นไปอย่างเหนียวแน่น¹¹¹ ครอบครัวลักษณะนี้แม้จะมีข้อดีอยู่มากตามที่สัญญาได้กล่าวมาข้างต้นก็ตาม แต่คนที่อาศัยอยู่ในครอบครัวใหญ่ก็มักขาดความเป็นอิสระส่วนตัว เพราะสมาชิกทุกคนต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของหัวหน้าครอบครัว ลูกชายคนโตของบ้านจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษกว่าพี่น้องคนอื่น เพราะต้องรับหน้าที่สืบทอดมรดกและเป็นหัวหน้าครอบครัวต่อจากผู้เป็นพ่อ ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญเมจิ ตามประมวลกฎหมายแพ่งในบรรพเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว ที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ ค.ศ.1898 (ปีเมจิที่31) - ค.ศ.1947 (ปีโชวะที่22) โดยมีใจความสำคัญที่บัญญัติให้หัวหน้าครอบครัว(戸主 : Koshu) มีฐานะทางกฎหมายที่มีอภิสิทธิ์สูงสุดในบ้าน หรือ ที่เรียกว่าระบบบิดาเป็นใหญ่(家父長制 : Kafuchousei) และให้ลูกชายคนโตเป็นทายาททางกฎหมายเพียงคนเดียวที่มีสิทธิ์ได้รับมรดก (長子单独相続 : Choushitandokusouzoku) สมาชิกคนอื่นของครอบครัวไม่ได้ส่วนแบ่งด้วย การได้รับส่วนแบ่งมรดกของสมาชิกขึ้นอยู่กับความพอใจของหัวหน้าครอบครัว¹¹² กฎหมายฉบับนี้มีส่วนสำคัญที่ช่วยคงรูปแบบของครอบครัวใหญ่ให้

¹¹¹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ครอบครัวญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ 2528), หน้า 80.

¹¹² พิเชษฐ เมาลานนท์, บรรณาธิการแปล กฎหมายญี่ปุ่น การศึกษาเปรียบเทียบ ทางสังคม - วัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527), หน้า313.

สามารถคงอยู่ต่อไปได้ในสังคมญี่ปุ่น โดยให้หัวหน้าครอบครัวเป็นกลไกสำคัญ ในการควบคุมทิศทางของครอบครัว

ครอบครัวญี่ปุ่นในสมัยก่อนสงครามนั้น นอกจากจะดำเนินไปภายใต้บรรทัดฐานของกฎหมายที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญเมจิแล้ว ยังต้องอยู่ภายในกรอบแนวคิดของระบบครอบครัวที่เรียกว่า ระบบ “อิเอะ”(家制度 : Ie Seido) ซึ่งระบบนี้ถือเป็นรูปแบบเฉพาะที่ปรากฏในครอบครัวญี่ปุ่นเท่านั้น

คำว่า “อิเอะ” มักจะถูกเข้าใจว่าเป็นคำที่มีความหมายเดียวกับคำว่า “คะโซะกุ”(家族 : Kazoku) ที่แปลว่า ครอบครัว ตามความหมายที่เราใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ “อิเอะ” เป็นหน่วยการดำรงชีพร่วมกันของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในที่เดียวกัน มีการผลิตและบริหารการผลิต เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน ใน “อิเอะ” หนึ่ง ๆ อาจประกอบด้วยครอบครัวหลายครอบครัว ซึ่งมีความเกี่ยวพันทางสายเลือดหรือไม่ก็ได้ แต่ทุกครอบครัวจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของครอบครัวหลัก กำชัย ภายสมิตได้อธิบายถึงระบบ “อิเอะ” ไว้โดยคร่าว ๆ ดังนี้คือ ในระบบ “อิเอะ” อำนาจของหัวหน้าครอบครัวหลักถือเป็นอำนาจสูงสุด คนที่ทำผิดหรือไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของ “อิเอะ” จะถูกหัวหน้าครอบครัวลงโทษ ทุกคนใน “อิเอะ” ต้องอุทิศเสียสละตนเพื่อ “อิเอะ” และเคารพกฎของ “อิเอะ” เป็นสำคัญ จะทำสิ่งใดตามอำเภอใจของตนเองไม่ได้ ระบบ “อิเอะ” จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมและความนึกคิดของคนในครอบครัว¹¹³ ให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน

ระบบ “อิเอะ” ได้กำหนดให้หัวหน้าครอบครัวเป็นตัวแทนของ “อิเอะ” และเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดใน “อิเอะ” ส่วนผู้ที่จะมาสืบทอด “อิเอะ” ต่อจากหัวหน้าครอบครัวคนเก่าได้ ต้องเป็นลูกชายคนโตที่สืบสายโลหิตโดยตรงจากหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น การเฉพาะเจาะจงตำแหน่งผู้สืบทอดทำให้เกิดความไม่เสมอภาคกันในหมู่พี่น้อง ลูกชายคนโตซึ่งเป็นผู้สืบทอดที่ถูกต้องจะได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดีมากกว่าพี่น้องคนอื่น เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องอยู่ในบ้านของพ่อแม่พร้อมกับลูกสะใภ้ เพื่อรอทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอด “อิเอะ” และเป็นผู้รับมรดกของ “อิเอะ” ด้วย ส่วนลูกชายคนรอง ลูกชายคนที่สาม และลูกสาว หลังจากแต่งงานจะต้องแยกออกไปอยู่ที่อื่น ไม่สามารถอยู่บ้านพ่อแม่ได้อีกต่อไป ในสมัยเอะโดะ มีคำเรียกคนเหล่านี้ว่าเป็น(厄介者 : Yakkaimono) มีความหมายว่า บุคคลที่เป็นภาระ

¹¹³ กำชัย ภายสมิต, “มนุษย์สัมพันธ์ในสังคมแนวตั้งแบบญี่ปุ่น” ญี่ปุ่นศึกษา, ฉบับที่ 1 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2539), หน้า 79.

ซึ่งหมายถึง การเป็นสมาชิกในส่วนที่เกินความจำเป็นในการสืบทอด “อิเอะ” นั่นเอง¹¹⁴ ทางด้านลูกชายอาจมีความสัมพันธ์กับทางบ้านพ่ออยู่บ้าง ส่วนลูกสาวนั้นต้องไปอยู่ใน “อิเอะ” ของสามี ทำให้ห่างเหินจากครอบครัวเดิมไปเรื่อย ๆ และกลายเป็นคนอื่นไปในที่สุด

ในกรณีที่เป็น “อิเอะ” นั้น ลูกชายคนโตไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าครอบครัวคนต่อไปได้ หรือใน “อิเอะ” นั้นมีแต่ลูกสาวไม่มีลูกชาย หัวหน้าครอบครัวจะพิจารณาให้ลูกชายคนถัดไป ลูกบุญธรรม หรือลูกเขย เป็นผู้ได้รับสิทธิในการสืบทอด “อิเอะ” ต่อไป ดังนั้นในการดำรงอยู่ของ “อิเอะ” นั้น การสืบทอดจะให้ความสำคัญกับฝ่ายชายเป็นหลัก

ระบบ “อิเอะ” เริ่มมีขึ้นในญี่ปุ่น ตั้งแต่สมัยเอะโอะโคะ (ค.ศ.1600-ค.ศ.1867) กล่าวคือ ซามูไรที่เป็นชนชั้นปกครองในสมัยนั้น ได้กำหนดให้แคว้นหรือหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน รวมเข้าด้วยกันเป็นหนึ่ง “อิเอะ” โดยซามูไรผู้ดูแล “อิเอะ” นั้นเป็นเสมือนหัวหน้าครอบครัวหลักที่มีอำนาจในการปกครองสูงสุด มีหน้าที่ควบคุมให้แต่ละ “อิเอะ” ส่งส่วยในรูปของข้าว หรือเงินตราให้กับรัฐบาลกลางเอะโอะโคะตามเวลาที่กำหนด ซามูไรเองจะได้รับความตอบแทนในการปฏิบัติงานเป็นรายเดือน ดังนั้นเพื่อให้การปกครอง “อิเอะ” ของซามูไรสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ชนชั้นซามูไรได้กำหนดให้ลูกชายคนโตเป็นผู้มีสิทธิสืบทอดอาชีพและรับมรดกแต่เพียงผู้เดียว เป็นการดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติและสิทธิของตนเองไม่ให้ตกอยู่ในมือครอบครัวอื่น ต่อมาแนวคิดเรื่องระบบ “อิเอะ” ที่มีแม่แบบมาจากชนชั้นซามูไรนั้น ได้แพร่หลายไปยังชนชั้นอื่นในสมัยนั้นด้วย ระบบ “อิเอะ” เจริญมากในช่วงกลางสมัยเอะโอะโคะ และเจริญสูงสุดในช่วงปลายสมัยเอะโอะโคะ

ในสมัยเมจิ (ค.ศ.1867 - ค.ศ.1912) รัฐบาลเมจิได้ล้มล้างการแบ่งชนชั้นในระบอบศักดินาที่ใช้กันมาถึง 200 กว่าปีลง และได้นำแบบอย่างของระบบครอบครัวที่เรียกว่า ระบบ “อิเอะ” ที่ใช้ในสมัยเอะโอะโคะมาบังคับใช้ในกฎหมายแพ่งของรัฐธรรมนูญเมจิ

อะโอะอิ คะสุโอะ (Aoi Kazuo: 青井和夫) นักวิชาการด้านสังคมวิทยา ได้กล่าวถึงการสืบสายโลหิตโดยตรงที่มีแนวคิดระบบ “อิเอะ” เป็นแม่แบบว่าเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่คิดตัวมากับมนุษย์ตั้งแต่เกิด ทำให้มนุษย์ขาดอิสรภาพในการดำเนินชีวิต โดยยกตัวอย่างให้เห็นดังนี้

¹¹⁴ 吉見周子、「武家の女は「家」存続のための道具」女と家、東京：同成社、1988、p.108.

1. ต้องมีจิตสำนึกในการเสียสละเพื่อ “อิเอะ”
2. พ่อบ้านมีอำนาจและอภิสิทธิ์สูงสุด
3. ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ ลูก มากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา
4. ฝ่ายหญิงต้องเสียสละให้กับฝ่ายชาย
5. ลูกชายคนรองและลูกชายคนที่สามต้องให้สิทธิ์กับลูกชายคนโตก่อน
6. การแต่งงานเป็นเรื่องระหว่าง “อิเอะ” กับ “อิเอะ”
7. บ้านรองต้องเสียสละให้กับบ้านหลัก
8. ให้ความสำคัญกับญาติที่เกี่ยวข้องจากการสมรส

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดในระบบ “อิเอะ” นั้น ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัว ไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่อย่างอิสระในครอบครัวได้ ต้องมีจิตสำนึกในเรื่อง “อิเอะ” อยู่เสมอ และต้องให้ความสำคัญกับบุคคลที่อยู่ในแวดวงมากกว่าแนวนอน¹¹⁵

เมื่อเข้าสู่สมัยไทโช(ค.ศ.1912 — ค.ศ.1926) ระบบ “อิเอะ” เริ่มเสื่อมความนิยมลง และสลายตัวลงอย่างรวดเร็วในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลของอารยธรรมและความคิดใหม่ ๆ จากตะวันตกที่หลังไหลเข้ามาตั้งแต่สมัยเมจิ การพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมของญี่ปุ่นได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อครอบครัวญี่ปุ่น สมาชิกในครอบครัวต้องออกจากบ้านเพื่อไปทำงานตามโรงงานและบริษัทต่าง ๆ ที่เปิดขึ้นมาอย่างมากมาย ทำให้ครอบครัวชายเขามีจำนวนสมาชิกคนน้อยลงไป จนแทบจะกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนสมาชิกที่แยกตัวออกไปทำงานก็ไปตั้งครอบครัวของตนเอง

ยิ่งไปกว่านั้น ผลจากการเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 ของญี่ปุ่น ทำให้ผู้คนที่ถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารบาดเจ็บและล้มตายไปเป็นจำนวนมาก หายนะจากสงครามทำให้ครอบครัวญี่ปุ่นต้องสูญเสียหัวหน้าครอบครัว ผู้สืบทอดตระกูล และสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้ชาย เหลือเพียงแต่เด็ก ผู้หญิงและคนชราอยู่ในครอบครัว ทำให้การสืบทอด “อิเอะ” จากหัวหน้าครอบครัวไปสู่ลูกชายขาดผู้สืบทอดต่อ อีกทั้งการอพยพหนีภัยสงคราม ทำให้คนในครอบครัวต้องพลัดพรากจากกัน สภาพครอบครัวที่ต้องเผชิญกับความอดอยาก ขาดแคลนอาหาร และทรัพย์สินเงินทองที่จะมาจุนเจือครอบครัว ส่งผลกระทบต่ออำนาจของหัวหน้าครอบครัวลดน้อยลงไป และในที่สุดก็ไม่สามารถคงรูป “อิเอะ” ให้ดำเนินต่อไปได้ ทั้งนี้เพราะอำนาจของหัวหน้าครอบครัวจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจของ “อิเอะ” เป็นสำคัญ

¹¹⁵ 青井和夫、「戦前のイエ制度」家族とは何か、東京：講談社、1974、p.63.

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้แก้ไขมาตรการกฎหมายแพ่ง ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ

1. ขกเลิกการออกกฎหมายข้อบังคับที่เกี่ยวกับระบบ “อิเอะ”
2. สามารถตัดสินใจแต่งงานด้วยตนเองหลังจากบรรลุนิติภาวะ
3. ภรรยาสามารถดูแลจัดการทรัพย์สินของตนเอง
4. สาเหตุของการหย่าร้าง นอกเหนือจากความไม่ซื่อสัตย์ของภรรยาแล้ว ความไม่ซื่อสัตย์ของสามีก็ใช้เป็นสาเหตุในการหย่าร้างได้
5. ไม่มีลำดับชั้นในการปกครองแต่ให้หารือกันระหว่างพี่น้องกับครอบครัว
6. ไม่มีการสืบทอดตระกูล ภรรยาเป็นผู้มีสิทธิ์ในการสืบทอดมรดก ลูกทั้งชายและหญิงมีสิทธิ์เท่าเทียมกันในการรับมรดก
7. ไม่มีคำว่าลูกนอกสมรสอีกต่อไป พ่อกับแม่มีสิทธิ์ร่วมกันในกรณีเด็กยังไม่บรรลุนิติภาวะ¹¹⁶

แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงข้อกฎหมายดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ในความเป็นจริงการดำเนินชีวิตในสังคมญี่ปุ่นแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงตามข้อกฎหมายแต่อย่างใด อีกทั้งการยกเลิกระบบ “อิเอะ” ของรัฐบาลสมัยนั้นก็ก็เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมแต่เพียงภายนอกเท่านั้น เพราะโดยรากฐานที่แท้จริงแล้ว จิตใจของคนญี่ปุ่นยังคงยึดติดกับระบบ “อิเอะ” ที่มีมาตั้งแต่สมัยเอโดะและเป็นการยากที่จะทำให้จิตสำนึกในเรื่องของ “อิเอะ” ลบเลือนไปจากคนญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้ว่าระบบนี้ยังคงส่งผลกระทบต่อลักษณะ และโครงสร้างของกลุ่มในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน ที่ยังคงให้ความสำคัญกับฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิง และจนถึงปัจจุบันผู้หญิงญี่ปุ่นก็ยังไม่ได้รับการยอมรับจากฝ่ายชายมากเท่าที่ควร

4.2 ภาพลักษณ์ของครอบครัวภายใต้ระบบ “อิเอะ” ในนวนิยายเรื่อง “วะกะอิ”

ก่อนที่จะพูดถึงภาพลักษณ์ของครอบครัวในนวนิยายเรื่อง “วะกะอิ” ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงความหมายของคำว่า “ภาพลักษณ์” ให้ทราบก่อน เพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ต่อไป

¹¹⁶ 青井和夫、「戦後の家族の変化」家族とは何か、東京：講談社、1974、p.67.

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ได้ให้ความหมายคำว่า “ภาพลักษณ์” ในความหมายทั่วไป หมายถึง ลักษณะหรือท่าทีของบุคคลหรือขององค์กรที่ปรากฏแก่ตา หรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน¹¹⁷

ดังนั้น การกล่าวถึงภาพลักษณ์ของครอบครัวในนวนิยายเรื่อง “วะกะอิ” ในที่นี้จึงหมายถึง ลักษณะของครอบครัวที่ปรากฏต่อสาธารณชน และการวิเคราะห์ในลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะใช้ทั้งคำว่า ลักษณะและภาพลักษณ์ตามความเหมาะสม

ครอบครัวในนวนิยายเรื่อง “วะกะอิ” มีภาพลักษณ์ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นครอบครัวที่อยู่ภายใต้ระบบ “อิเอะ” คือ พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอำนาจสูงสุด มีประเพณีการเคารพบรรพบุรุษตลอดจนให้ความสำคัญกับบุคคลในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้ว และภรรยาตกอยู่ในสถานภาพต่ำ

4.2.1 พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอำนาจสูงสุด

ในสมัยก่อนสงคราม ครอบครัวญี่ปุ่นมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ มีคนหลายรุ่นอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน เช่น รุ่นปู่ รุ่นพ่อและรุ่นลูก อำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจของครอบครัวก็จะขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียว คือ ปู่หรือพ่อผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว

ในเรื่อง “วะกะอิ” ครอบครัวพ่อของจุงกิซึก็เป็นครอบครัวใหญ่ ที่ประกอบด้วยสมาชิก 3 รุ่น คือ รุ่นย่า รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูก คือ จุงกิซึและน้องต่างมารดาอีก 6 คน โดยมีพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดเต็มที่ การแสดงอำนาจของพ่อในฐานะหัวหน้าครอบครัวตามแบบอุดมคติในสมัยก่อนที่สามารถมองเห็นได้ในเรื่องนี้ คือ

- การแต่งงานของลูกชายคนโต
- การควบคุมการเข้าออกบ้าน
- การดูแลสุสานของครอบครัว

¹¹⁷ ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย,(กรุงเทพฯ:ราชบัณฑิตยสถาน, 2545),หน้า218.

4.2.1.1 การแต่งงานของลูกชายคนโต

ในครอบครัวใหญ่ การแต่งงานของลูกชายคนโตซึ่งมีฐานะเป็นผู้สืบทอด “อิเอะ” นั้น ถือว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในการพัฒนาความต่อเนื่องของครอบครัวให้ดำรงต่อไป ดังนั้นในการแต่งงานของลูกชายคนโต พ่อจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญที่จะเป็นผู้ชี้ขาดว่าการแต่งงานนั้นสามารถเกิดขึ้นได้หรือไม่

ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง “วะกะอิ” ที่ตัวละครเอก จุงกิชิ ได้พูดถึงการแต่งงานของเขากับภรรยาว่า

「若し俺がお父さんの云う事をはいはい諾く人間だったら
お前とは結婚してやしなかつたぞ」自分は嚇かすように又
こんな事を云った。¹¹⁸

ผมพูดเหมือนข่มขู่ภรรยาอีกว่า “สมมติว่าฉันเป็นคน que เชื่อฟังคำพูด
ของพ่อ เอาแต่พูด ครับ ครับ แล้วละก็ คงจะไม่ได้แต่งงานอยู่กับเธอ
หรอก”

จากคำพูดของจุงกิชิที่กล่าวกับภรรยาเช่นนั้น ทำให้อนุมานได้ว่า พ่อคงไม่ได้อนุญาตให้เขากับภรรยาแต่งงานกัน แต่เป็นเพราะความเคียดแค้นของจุงกิชิที่ไม่ยอมเชื่อฟังและทำตามคำสั่งพ่อ จึงทำให้เขาได้แต่งงานกับเธอ ดังนั้นการแต่งงานตามอำเภอใจของจุงกิชิในครั้งนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการละเมิดคำสั่งของพ่อซึ่งเป็นผู้คุมกฎของบ้าน ซึ่งตามแนวคิดระบบ “อิเอะ” นั้น ได้ให้สิทธิ์แก่พ่อเป็นผู้ดูแลการแต่งงานของสมาชิกในบ้าน กำหนดให้การแต่งงานเป็นเรื่องระหว่าง “อิเอะ” กับ “อิเอะ” หรือ เป็นเรื่องระหว่างสองครอบครัว การแต่งงานจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากหัวหน้าครอบครัวของทั้งสองฝ่ายเท่านั้น หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิเสธ การแต่งงานก็ไม่สามารถเกิดขึ้น ถ้าตีอรรถ จะแต่งงานกันให้ได้ ก็จะต้องแยกไปสร้างครอบครัวอยู่ที่อื่นดังเช่น กรณีของจุงกิชิ

คินโจ คิโยะโกะ (Kinjou Kiyoko: 金城清子) ซึ่งเป็นนักกฎหมายได้กล่าวถึงการแต่งงานในสมัยนั้นว่า การแต่งงานถือเป็นเรื่องใหญ่ของครอบครัว ตามกฎหมายแห่งในสมัยเมจิกำหนดให้ลูกสะใภ้ต้องเข้ามาอยู่ในบ้านสามี¹¹⁹ แสดงให้เห็นว่ากฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาในสมัยนั้นมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมระบบ “อิเอะ” ที่บังคับให้ฝ่ายหญิงต้องมาอยู่ใต้อาณัติของครอบครัวฝ่ายชาย พุทธิมิยะ

¹¹⁸ Ibid, p.22.

¹¹⁹ 金城清子、「今日の結婚観」家族という関係、東京：岩波書店、1993、p.58.

มิซูโฮะ(Fukushima Mizuho: 福島瑞穂) ได้กล่าวถึงการเข้ามาเป็นลูกสะใภ้ของครอบครัวว่า ถ้าเป็นลูกสะใภ้ของลูกชายคนโตผู้มีสิทธิ์ขาดในการรับมรดกด้วยแล้ว พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว จะต้องพิจารณาเป็นอย่างดีว่าเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เช่น สามารถดูแลงานบ้านในครอบครัว และดูแลปรนนิบัติสามี พ่อแม่สามีรวมถึงทุกคนในบ้านได้เป็นอย่างดี¹²⁰ ในเรื่องนี้ชะคะโกะเป็น ตัวอย่างของลูกสะใภ้ที่พ่อสามีไม่ได้ทำให้ลูกชายด้วยตัวเอง ดังนั้นในจุดนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ พ่อเองไม่แน่ใจในตัวของชะคะโกะว่าจะสามารถเป็นลูกสะใภ้ที่ตีให้กับครอบครัวได้หรือไม่ พ่อจึงได้ คัดค้านการแต่งงานของลูกชาย

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าการแต่งงานของของสมาชิกในบ้าน โดยเฉพาะลูกชายคนโตผู้มีหน้าที่ สืบทอดตระกูล พ่อซึ่งเป็นผู้ดูแล “อิเอะ” จะเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจและเป็นคนจัดการ หารลูกสะใภ้ที่เหมาะสมให้ลูกชาย ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงที่เกิดมาในสมัยเมจิและสมัยไทโชส่วนใหญ่ แทบจะไม่มีโอกาสได้เลือกคู่ครองด้วยตนเอง เพราะพ่อแม่จะเป็นคนจัดการให้ทั้งหมด ส่วนคนที่ พยายามแยกตัวเป็นอิสระจากอำนาจของพ่อ โดยไปจัดงานแต่งงานด้วยตนเองนั้นก็ส่งผลให้คนนั้นไม่มี สิทธิ์เข้ามาอยู่ในบ้านพ่อ ทั้งนี้เป็นผลพวงมาจากอิทธิพลของระบบ “อิเอะ” ที่ให้พ่อเป็นใหญ่ในบ้าน มีสิทธิ์ในการชี้ขาดเรื่องแต่งงานนั่นเอง

จากการศึกษาชีวิตจริงของมิเงะ นะโอะยะ พบว่าพ่อซึ่งมีอำนาจสูงสุดก็ได้คัดค้านการแต่งงาน ของมิเงะถึงสองครั้งด้วยกัน โดยในครั้งแรกนั้นเกิดขึ้นตอนที่มิเงะต้องการแต่งงานกับสาวใช้ในบ้านที่ ชื่อชิโยะ แต่พ่อไม่เห็นด้วยเพราะการแต่งงานกับสาวใช้ไม่เคยมีมาก่อนในตระกูลมิเงะ พ่อจึงจัดการ มอบเงินให้กับสาวใช้และให้เธอกลับไปใช้ชีวิตที่บ้านเกิด การแต่งงานระหว่างมิเงะกับสาวใช้จึงไม่ได้ เกิดขึ้น ส่วนในครั้งที่สองนั้นมิเงะต้องการแต่งงานกับชะคะโกะ ซึ่งเป็นญาติที่เป็นลูกพี่ลูกน้องของ มุเมะโนะโกจิ ชะนะอะทัง (Mushanokouji Saneatsu: 武者小路 実篤) เพื่อนสนิทของ มิเงะ และพ่อก็ไม่เห็นด้วยอีก เพราะเธอเป็นหญิงหม้ายที่มีลูกติดและสามีก็เสียชีวิตไปด้วยโรควิธโรค ซึ่งเป็น โรคที่สามารถติดต่อดีง่าย แต่ครั้งนี้มิเงะไม่ยอมรับฟังการคัดค้านของพ่อและจัดการงานแต่งงาน เอง ส่งผลให้มิเงะและภรรยาไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ในบ้านพ่อได้ จึงพากันรยาออกไปสร้างครอบครัว อยู่ที่อื่น

¹²⁰ 福島瑞穂、「扶養、婚族関係の発生」結婚と家族、東京：岩波書店、1993、p.58.

4.2.1.2 การควบคุมการเข้าออกบ้าน

ในสมัยนั้นอำนาจของหัวหน้าครอบครัวถือเป็นอำนาจที่เด็ดขาด คำสั่งของหัวหน้าครอบครัว เทียบเท่ากับคำสั่งของผู้พิพากษาที่สามารถชี้ชะตาชีวิตให้กับคนในบ้านได้ว่าเป็นหรือตาย ดังนั้นในกรณีที่สมาชิกประพฤติตัวออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง หัวหน้าครอบครัวมีสิทธิ์ที่จะเรียกตัวสมาชิกคนนั้นไปอบรมตักเตือนหรือคาดโทษไว้ เพื่อป้องกันการประพฤติดังกล่าวอีก ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของระบบครอบครัวที่เรียกว่าระบบ “อิเอะ”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงประเด็นการลงโทษจากหัวหน้าครอบครัวที่มีต่อลูกบ้านว่า บทลงโทษจากหัวหน้าครอบครัวที่รุนแรงที่สุด คือ การลบชื่อสมาชิกคนนั้นออกจากทะเบียนบ้านของหัวหน้าครอบครัวและให้ออกจากบ้าน ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติตามวิถีทางของชนชั้นซามูไรที่นำมาใช้ในครอบครัวทั่วไป เพื่อเป็นการช่วยเสริมอำนาจให้กับหัวหน้าครอบครัว¹²¹ บุญยง ชื่นสุวิมล ได้กล่าวถึงเรื่องการลบชื่อเท่ากับเป็นการขับสมาชิกคนนั้นให้ออกไปจาก “อิเอะ” ทำให้ไม่สามารถพึ่งพาคนในครอบครัวได้อีกต่อไป กลายเป็นคนไร้ที่พึ่ง ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว คนที่ถูกขับออกจาก “อิเอะ” จะไม่สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขเหมือนคนทั่วไป เพราะจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม และไม่มีใครยอมรับเป็นพวก ถือว่าเป็นบุคคลที่ล้มเหลวในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น¹²²

ในเรื่อง “วะกะอิ” ก็มีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจของพ่อในการลงโทษสมาชิกในบ้านเช่นกัน เหตุการณ์นี้สืบเนื่องมาจากตอนที่พ่อกับน้องสาวได้ไปเที่ยวหาจุงกิชิที่เกียวโต แต่จุงกิชิกลับไม่ยอมมาพบหน้าพ่อและให้ภรรยาเป็นคนไปต้อนรับแทน เขาได้พาน้องสาวที่มาพร้อมกับพ่อไปเที่ยวด้วยกัน โดยปล่อยให้พ่อต้องอยู่ที่โรงแรมคนเดียวถึงสองวัน เมื่อเวลาผ่านไปแม่ได้คะยั้นคะยอให้จุงกิชิเข้าไปขอโทษพ่อกับเรื่องที่เกิดขึ้นที่เกียวโต แต่กลับกลายเป็นว่าคำพูดของจุงกิชินั้น ทำให้พ่อยิ่งโกรธเขามาก จนสั่งห้ามเข้าออกภายในบ้าน ผู้เขียนได้บรรยายบทสนทนาระหว่างสองพ่อลูกไว้ดังนี้

父は、「貴様がこの家へ出入りする事は少しも差支えない。それは俺は喜んで許す。然しきまりをつけねばならん事は明瞭つけたいが、どうだ」と云った。
「京都の事はお気の毒な事をしたとは思っています。あの頃とはお父さんに対する感情も余程変わっています。然

¹²¹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ครอบครัวญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ 2528), หน้า125.

¹²² บุญยง ชื่นสุวิมล, “ครอบครัวเครือญาติเปรียบเทียบไทย-ญี่ปุ่น” เอเชียปริทัศน์, 17 : 1 (มกราคม-เมษายน, 2539), หน้า14.

しあの時がああした事は今でも少しも悪いとは思っていません」こう答えた。

「そうか、それなら貴様はこの家へ出入りする事はよして貰おう」

「そうですか」自分はお辞儀をして起って来た。¹²³

“การเข้าออกบ้านนี้ของแก ฉันไม่เคยคิดจะขัดขวาง กลับจะอนุญาตด้วยความยินดีด้วยซ้ำ แต่อยากกำหนดข้อตกลงกันให้ชัดเจน แกว่าไงล่ะ” พ่อพูด

“ผมคิดว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องโตคงทำความลำบากใจให้กับพ่อ ตอนนั้นสำหรับพ่อแล้วคงเสียความรู้สึกไปมาก แต่สิ่งที่ผมทำลงไปจนถึงเดี๋ยวนี้ ผมไม่คิดว่ามันเลวร้ายแม้แต่นิดเดียว” ผมตอบไปแบบนี้

“นั่นหรือ ถ้าอย่างนั้น แกก็ห้ามเข้าออกบ้านอีกต่อไป”

“อย่างนั้นหรือครับ” ผมคำนับและลุกออกมา

นอกจากจุงกิชิจะไม่ขอโทษพ่อในเรื่องที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องโตแล้ว เขายังคิดว่าตนเองไม่ได้ทำอะไรผิด พฤติกรรมของจุงกิชิที่แสดงต่อหน้าพ่อทำให้ผู้เป็นพ่อหมดสิ้นความอดทน ที่ลูกชายกล้ามาท้าทายอำนาจของตนถึงที่บ้าน ดังนั้นการสั่งห้ามจุงกิชิไม่ให้เข้าออกบ้านของพ่อ จึงเท่ากับเป็นการตอกย้ำและแสดงอำนาจอันเด็ดขาดของพ่อที่มีอยู่ในบ้านให้ลูกชายได้เห็นอย่างชัดเจน โดยที่จุงกิชิเองก็รับรู้ถึงอำนาจที่พ่อแสดงออกมาอย่างไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ ทั้งสิ้น เขาริบพากรรยาออกจากอาณาเขตบ้านพ่อไปทันทีทั้งที่เป็นเวลากลางคืน ซึ่งการกระทำของจุงกิชิเป็นการชี้ให้เห็นว่าท้ายที่สุดแล้วไม้ซีกที่มีแรงอยู่น้อยนิดอย่างลูกชายก็ไม่สามารถงัดไม้ซุงที่เปี่ยมไปด้วยความแข็งแกร่งอย่างพ่อได้ ลูกชายย่อมต้องเชื่อฟังและทำตามคำสั่งของพ่อ ผู้กุมอำนาจสูงสุดในบ้าน โดยที่คนในบ้านของพ่อเองก็ไม่มีใครออกมาคัดค้านการตัดสินใจของพ่อครั้งนี้

ดังนั้นในบทลงโทษที่รุนแรงของ “อึเอะ” ที่กำหนดให้หัวหน้าครอบครัวมีอำนาจในการลงชื่อสมาชิกได้นั้น ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนญี่ปุ่นระมัดระวังเป็นพิเศษในเรื่องการประพฤติตัวไม่ให้ละเมิดกฎของ “อึเอะ” และพยายามหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกับหัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นผู้คุมกฎของบ้าน เนื่องจากเกรงจะถูกขับออกจาก “อึเอะ” นั้นเอง

¹²³志賀直哉、『和解』、東京：新潮社、2003、p.21.

จากการศึกษาชีวประวัติของมิงะ นะโอะยะ พบว่าพ่อได้ใช้สิทธิ์ในการเป็นหัวหน้าครอบครัว สั่งลงโทษมิงะไม่ให้เข้าออกบ้านพ่อด้วยเช่นกัน แต่ไม่มีการระบุถึงสาเหตุที่แน่ชัด แต่ไม่ว่าคำสั่งนี้จะมีสาเหตุมาจากเรื่องอะไรก็ตาม เมื่อพ่อได้ประกาศออกไปแล้วว่าห้ามเข้าออกบ้านอีกจึงเป็นอันสิ้นสุด และส่งผลให้มิงะขาดอิสรภาพในเข้าออกบ้านพ่อ

4.2.1.3 การดูแลสุสานของตระกูล

ในสมัยก่อนสงครามนั้น แนวคิดของครอบครัวที่เรียกว่าระบบ “อิเอะ” กำหนดให้หน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวไม่เพียงแต่ดูแลเรื่องภายในบ้านเท่านั้น ยังครอบคลุมไปถึงการดูแลสุสานบรรพบุรุษของตระกูลด้วย หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้นำของบ้านในการทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ เช่น พิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษประจำปี การทำบุญครบรอบวันตายให้แก่บรรพบุรุษ โดยธรรมเนียมเหล่านี้เป็นข้อปฏิบัติที่หัวหน้าครอบครัวแต่ละรุ่นได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ดังนั้นกรณีที่ต้องการนำสมาชิกที่เสียชีวิตไปฝังในที่ของสุสานบรรพบุรุษนั้น ย่อมจะต้องได้รับความเห็นชอบของหัวหน้าครอบครัวก่อน โดยสมาชิกในบ้านไม่มีอำนาจตัดสินใจด้วยตนเองได้

ดังนั้นหลังจากลูกสาวคนแรกของจุงกิชิที่เกิดมาได้ไม่ถึงสองเดือนเสียชีวิตลง พ่อในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้มีอำนาจในการดูแลเรื่องสุสานของตระกูลจึงให้สามีของลูกพี่ลูกน้องของพ่อนำคำสั่งมาบอกกับจุงกิชิ ดังข้อความต่อไปนี้

慧子さんは我孫子のお寺へ葬るよう御命令で御座いました¹²⁴
... มีคำสั่งให้ฝังศพชะโตะโกะไว้ที่วัดในอะบิโกะ

จากการถูกสั่งห้ามเข้าออกบ้านพ่อของจุงกิชิในครั้งนั้น ทำให้ความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกชายกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างครอบครัวพ่อกับครอบครัวจุงกิชิ อิโต ซะเอะ (Itou Sae : 伊藤佐枝) นักวิชาการด้านวรรณคดีได้กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่า

二家長達の不和がそのまま二家庭間の不和に通じてしまう事で、直接の被害者となるのはそれぞれの家庭の人員である。¹²⁵

¹²⁴ 志賀直哉、『和解』、東京：新潮社、2003、p.48.

¹²⁵ 伊藤佐枝、「二つの家庭、一つの共同体、そして個々の家族たち—志賀直哉『和解』論」【都大論究】、36号5月1999年、p.31.

ความขัดแย้งของหัวหน้าครอบครัวสองคน ได้นำไปสู่ความขัดแย้ง
ระหว่างสองครอบครัว และผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงก็คือบุคคลที่อยู่
ในครอบครัวของแต่ละครอบครัวนั่นเอง

จากคำสั่งของพ่อที่ให้ฝั่งชะโตะโกะ ผู้เป็นหลานไว้ที่วัดในอะบิโกะนั้น แสดงให้เห็นถึงผล
กระทบที่ชะโตะโกะได้รับจากการทะเลาะกันของพ่อกับปู่ของเธอ ทำให้ชะโตะโกะซึ่งเป็นสมาชิกที่อยู่
ในบ้านของงุคิชิถูกตัดสิทธิ์ในการฝังที่สุสานเดียวกันกับบรรพบุรุษ

คำสั่งของพ่อที่ให้นำศพหลานไปฝังในวัดที่อะบิโกะ เป็นการบอกใบ้ให้ลูกชายทราบทางอ้อม
ว่า พ่อซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการดูแลสุสาน ไม่อนุญาตให้นำศพของหลานมาฝังร่วมกับบรรพบุรุษของ
ตระกูล ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการถูกสั่งห้ามเข้าออกบ้านพ่อของงุคิชิในครั้งก่อน ทำให้งุคิชิถูกตัดสิทธิ์
ออกจาก “อิเอะ” ไปแล้ว ดังนั้นพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวจึงไม่อาจยอมรับหลานที่เป็นลูกของคน
นอก “อิเอะ” ให้มาอยู่ร่วมในสุสานเดียวกันได้ อีกทั้งจะเป็นการผิดต่อบรรพบุรุษที่อยู่ในสุสานนั้นด้วย

นิชิเงกิ ทซุโตะมุ (Nishigaki Tsutomu: 西垣勤) นักวิชาการด้านวรรณคดีได้พูดถึง
พฤติกรรมของพ่อในครั้งนี้ไว้ว่า

和解するまでは、父は家父長として家を出た息子を拒み、家を守っているのである。¹²⁶

การไม่ยอมรับลูกชายที่ถูกขับออกจากครอบครัว จนกว่าจะถึงเวลาที่คืนดีกัน
นั้น เป็นการปกป้องครอบครัวของพ่อ ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองสูงสุดของ
ครอบครัว

ดังนั้นพฤติกรรมของพ่อที่แสดงอำนาจกับงุคิชิ นั้น จึงเป็นการกระทำที่ตั้งอยู่บนบรรทัดฐานที่
คำนึงถึงเรื่องครอบครัวเป็นสำคัญ โดยไม่มีเรื่องส่วนตัวมาเกี่ยวข้องซึ่งสอดคล้องกับคำพูดของ อะริชิ
โตะโอะรุ (Arichi Tooru: 有地亭) ที่กล่าวถึงภาพลักษณ์ของพ่อไว้ดังนี้

父親は家の中で個人的感情を表面に出さずに、家の統率者、
家長としての態度を持して振舞うから、¹²⁷

¹²⁶ 西垣勤、「志賀直哉論—その思想と感性をめぐる—」一冊の講座志賀直哉、東京：有精堂、1982、p.12.

¹²⁷ 有地亭、「子からみた父親像」近代日本の家族観—明治篇、東京：弘文堂、1977、p.150.

ภายในบ้านพ่อไม่สามารถแสดงความรู้สึกส่วนตัวออกมาได้ เพราะต้อง
ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นผู้นำของครอบครัวและหัวหน้าบ้าน

ในชีวิตจริงของฉิงะ นะโอะยะ นั้นพบว่าเมื่อลูกคนแรกของฉิงะเสียชีวิต พ่อได้มีคำสั่งให้ฝังไว้
ที่อะบิโกะเช่นกัน แต่ทำที่สุสานแล้วฉิงะก็สามารถนำศพของลูกมาฝังไว้ที่สุสานอะโอะยะมะได้ มะชิคะ
ชะกะเอะ(Machida Sakae: 町田 栄)นักวิชาการทางด้านวรรณคดี ได้กล่าวถึงประเด็นการฝังศพ
ชะโตะโกะที่สุสานอะโอะยะมะว่ามีการฝังถึงสองครั้ง โดยในครั้งแรกเป็นการฝังแบบชั่วคราวที่อยู่ใน
พื้นที่ทั่วไปของสุสานอะโอะยะมะ ซึ่งไม่ใช่สุสานของตระกูลฉิงะ ในการฝังครั้งที่สองนั้นได้อยู่ใน
อาณาเขตสุสานของตระกูลฉิงะ ส่วนสาเหตุที่ศพของชะโตะโกะได้รับการอนุญาตให้มาฝังที่สุสาน
ของตระกูล ฉิงะนั้น เป็นเพราะพ่อที่ต้องเป็นผู้จัดการดูแลเรื่องคนที่เสียชีวิตในครอบครัวโดยตรงได้ปล่อย
หน้าที่นี้ให้อาเป็นคนที่ช่วยจัดการให้ ทำให้อาที่มีความสนิทสนมกับฉิงะโดยส่วนตัวอยู่แล้วอนุญาตให้
ฉิงะนำศพของชะโตะโกะมาฝังในสุสานตระกูลได้¹²⁸

จากตัวอย่างที่ยกมานั้น คงจะพอทำให้เห็นภาพของพ่อผู้มีอำนาจสูงสุดในครอบครัวญี่ปุ่นได้
อย่างชัดเจนว่าเป็นผู้ใช้อำนาจอยู่ภายใต้แนวคิดของระบบครอบครัวที่เรียกว่าระบบ “อิเอะ” โดยมีพ่อ
ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งการทุกอย่างภายในบ้าน ทำให้คนในบ้านไม่สามารถ
กระทำการใดได้อย่างเสรี ทุกเรื่องต้องขึ้นกับหัวหน้าครอบครัวแทบทั้งสิ้น การกุมอำนาจแบบเบ็ดเสร็จ
ของพ่อในเรื่องนี้เป็นการปิดกั้นและล้อมกรอบให้ทุกคนต้องเห็นพ้อง และยอมรับในคำตัดสินของพ่อ
โดยปราศจากการโต้แย้ง ดังจะเห็นได้ว่าในเรื่องนี้คนในบ้านทุกคนยกเว้นตัวละครเอก ยอมรับปฏิบัติตัว
เป็นผู้ตามที่ดีมากกว่าจะเป็นตัวสร้างปัญหาให้กับหัวหน้าครอบครัว เพราะการเป็นผู้แทนของ “อิเอะ”
และมีอำนาจสูงสุดในบ้าน ทำให้คนในสมัยก่อนรู้สึกว่พ่อเป็นบุคคลที่น่าเกรงขามมากที่สุดในบ้าน
กำชัย ลายสมิต ได้กล่าวถึงความเกรงกลัวพ่อของคนญี่ปุ่นว่า ความรู้สึกเช่นนี้ได้แทรกซึมเข้าไปอยู่ใน
ความนึกคิดของคนญี่ปุ่น ดังจะสังเกตได้จากคำพังเพยที่ได้เปรียบเทียบกับสิ่งที่น่ากลัวที่สุด 4 อย่างของ
คนญี่ปุ่น เมื่อเรียงตามลำดับความน่ากลัว คือ แผ่นดินไหว(地震 : Jishin) ฟ้าผ่า(雷 : Kaminari)
ไฟไหม้(火事 : Kaji) พ่อ(親父 : Oyaji)¹²⁹ ดังนั้นการยกพ่อให้เป็นหนึ่งในสี่ของความน่ากลัวนี้
ย่อมแสดงให้เห็นถึงอำนาจและบารมีของพ่อที่มีอิทธิพลต่อคนญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

¹²⁸ 町田栄、「志賀慧子の墓書をめぐって」【國文學】、學同社、第47卷5号
4月2004年、p.98.

¹²⁹ กำชัย ลายสมิต, “มนุษย์สัมพันธ์ในสังคมแนวตั้งแบบญี่ปุ่น” ญี่ปุ่นศึกษา, ฉบับที่ 1 (กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 81.

4.2.2 การเคารพบรรพบุรุษ

ก่อนที่จะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นการเคารพบรรพบุรุษที่ปรากฏในเรื่องนี้ ผู้วิจัยขออธิบายที่มาของการให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษของคนญี่ปุ่น และคุณสมบัติของผู้เป็นบรรพบุรุษเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ต่อไป

4.2.2.1 ที่มาของการให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษ

อะริชิ โทรุ (Arichi Tooru : 有地亭) ได้อธิบายถึงความเป็นมาของการให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษไว้ว่ามีที่มาจากกรณีที่ในสมัยก่อนนั้น ญี่ปุ่นเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ผู้คนเหล่านี้มีความเชื่อว่า บ้านและเรือกสวนไร่นาที่เป็นแหล่งทำมาหากินเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของบรรพบุรุษรุ่นแล้วรุ่นเล่า ที่ตราคราคุแลปกป้องทรัพย์สินเหล่านี้ให้อยู่รอดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติทั้งหลาย นอกเหนือจากที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน บรรพบุรุษยังได้ส่งมอบข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน รวมไปถึงอุปกรณ์ทำการเกษตรให้ได้ใช้สืบทอดกันมาอีกด้วย ดังนั้นเกษตรกรจึงถือว่าเรือกสวนไร่นาเป็นศูนย์กลางที่รวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างบรรพบุรุษกับสมาชิกรุ่นปัจจุบัน และเป็นแหล่งรายได้ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนรุ่นหลังให้ดำเนินต่อไป ดังนั้นเพื่อเป็นการแสดงความสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษที่ทำให้พวกเขามีที่ดินทำกิน จึงมีการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษขึ้นและถือเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของเกษตรกร¹³⁰ โดยในแต่ละครอบครัวจะมีส่วนหนึ่งของบ้านที่จัดเป็นหิ้งบูชาพระในศาสนาพุทธ¹³¹ หรือหิ้งบูชาเทพเจ้าในศาสนาชินโต¹³² หรือบางบ้านอาจจะมีทั้งหิ้งพระและหิ้งเทพเจ้า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่น โดยการกราบไหว้บูชาหิ้งพระหรือหิ้งเทพเจ้านั้น จะหมายรวมถึงการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษในตระกูลของตนด้วย โดยเชื่อว่าดวงวิญญาณของบรรพบุรุษจะมาสิงสถิตที่หิ้งพระหรือหิ้งเทพเจ้าที่บ้านนั้น ๆ ได้จัดไว้ให้ ส่วนผู้ที่เป็กลูกหลานก็จะมากราบไหว้บูชาบรรพบุรุษพร้อมกับเซ่นสรวงด้วยอาหารในตอนเช้าและเย็น ต่อมาความเชื่อในเรื่องการเคารพบูชาบรรพบุรุษที่เกษตรกรยึดถือกันนั้น ได้แพร่กระจายออกไปสู่อาชีพอื่นด้วย

¹³⁰ 有地亭、「祖先崇拜と「いえ」」近代日本の家族観—明治篇、東京：弘文堂、1977、p.12.

¹³¹ หิ้งบูชาพระ(仏壇:butsudan) เป็นหิ้งบูชาของศาสนาพุทธ

¹³² หิ้งบูชาเทพเจ้า(神棚:kamidana) เป็นหิ้งบูชาของศาสนาชินโต ถือว่าเป็นที่สิงสถิตของเทพเจ้า

การแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษที่ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่คนทั่วไปรู้จักกันดี คือ เทศกาลที่เรียกว่า โอบอน (Obon : お盆)¹³³ ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 13 - 15 สิงหาคมของทุกปี และถือเป็นวันหยุดราชการของญี่ปุ่น เมื่อถึงเทศกาลนี้คนญี่ปุ่นจะกลับไปยังถิ่นกำเนิดของตน เพื่อร่วมกันทำพิธีอัญเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษให้กลับมาสู่บ้านเกิด เทศกาลนี้แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับบรรพบุรุษของคนญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

4.2.2.2 คุณสมบัติของบรรพบุรุษ

ศาสตราจารย์ชะคุระอิ โชตะโร (Sakurai Shoutarou: 桜井昌太郎) นักวิชาการทางด้านชาติพันธุ์วิทยา ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้ที่จะเป็นบรรพบุรุษว่า ไม่ใช่ใครก็สามารถเป็นบรรพบุรุษได้ ผู้ที่จะเป็นได้นั้นต้องเป็นผู้สืบทอดตระกูลและดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น เพราะหัวหน้าครอบครัวในขณะที่มีชีวิตอยู่นั้น คือ ผู้ปกครองสมาชิกทุกคนที่สังกัดอยู่ใน “อิเอะ” อีกทั้งเป็นผู้แบกรับภาระในการดูแล “อิเอะ” ให้ดำรงสืบไป ดังนั้นถึงแม้ว่าหัวหน้าครอบครัวจะเสียชีวิตไปแล้วก็ตาม แต่พลังและอำนาจยังคงอยู่อย่างเหลือหลาย ทำให้เชื่อว่าวิญญาณของหัวหน้าครอบครัวนั้น จะแปรเปลี่ยนเป็นเทพเจ้าผู้คอยพิทักษ์ปกป้องลูกหลานหรือบรรพบุรุษนั่นเอง¹³⁴

ดังนั้นเมื่อพิจารณาคุณสมบัติของบรรพบุรุษตามที่ศาสตราจารย์ชะคุระอิได้กล่าวไว้ ตัวละครในเรื่อง “วะกะอิ” ที่จัดว่าเป็นบรรพบุรุษของครอบครัว คือ ปู่ เพราะเป็นผู้สืบทอดตระกูลและเป็นหัวหน้าครอบครัวมาก่อน และในเรื่องนี้มีเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นการเคารพบรรพบุรุษของครอบครัวดังนี้

¹³³ งานเทศกาล โอบอน แต่เดิมเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในศาสนาพุทธที่พระสงฆ์และแม่ชี จะเดินทางไปเยี่ยมชาวชนบททั้งหลาย พร้อมกับพริ้วสาวดมนต์ภาวนาไปด้วย เพื่อให้วิญญาณผู้ถึงแก่กรรมไปสู่สุคติ ในปัจจุบันได้กลายเป็นธรรมเนียมการสักการบูชาบรรพบุรุษของคนญี่ปุ่น

¹³⁴ 有地亨、「祖先崇拜と「いえ」」近代日本の家族観—明治篇、東京：弘文堂、1977.p.14.

4.2.2.3 การเคารพหลุมฝังศพของปู่

ในฉากเปิดเรื่องของนวนิยายเรื่อง “วะกะอิ” นั้น จุงกิชิ ตัวละครเอกของเรื่องได้ไปที่สุสานของตระกูล เพื่อเคารพหลุมฝังศพของลูก¹³⁵ ในวันครบรอบการตายหนึ่งปี ที่สุสานนอกจากจะมีหลุมฝังศพของลูกสาวแล้ว ยังมีหลุมฝังศพของปู่ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของตระกูล หลุมฝังศพของพี่ชายและภรรยาของพี่ชายปู่¹³⁶ และหลุมฝังศพของแม่ผู้ให้กำเนิดของจุงกิชิอยู่ด้วย ก่อนที่จุงกิชิจะไปเคารพหลุมฝังศพของลูกสาว เขาได้แวะไปที่หลุมฝังศพของปู่ก่อนซึ่งการไปที่หลุมฝังศพของปู่เป็นอันดับแรก แสดงให้เห็นว่าจุงกิชิได้ให้ความสำคัญกับการเคารพนับถือปู่ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของครอบครัวเป็นอย่างมาก ขณะที่อยู่หน้าหลุมฝังศพของปู่ จุงกิชิยังได้จินตนาการว่าเขาได้คุยกับปู่อีกด้วย ผู้เขียนได้บรรยายความรู้สึกของจุงกิชิที่เกิดขึ้นในตอนนั้นว่า

自分は祖父の墓の前にを少時歩いていた。その内祖父が自分の心裡に蘇って来た。その祖父に対して自分には「今日祖母に会いに行きたいと思うが」という相談するような気持が浮んだ。「会いに行ったらよかろう」と直ぐその祖父が答えた。自分の想像が祖父にそう答えさしたと云うにしては余りに明かに、余りに自然に、直ぐそてが浮んだ。それは夢の中で出会う人のように客観性を持っていて、自分には如何にも生きていた時の祖父らしかった。¹³⁷

ผมเดินอยู่แถวหน้าหลุมศพของปู่อยู่ครู่หนึ่ง ในขณะที่นั่นเอง ผมก็นึกถึงปู่ ผมมีความรู้สึกราวกับได้ปรึกษากับปู่ว่า “ผมคิดว่าวันนี้อยากไปหาย่า” ปู่ตอบกลับมาในทันทีว่า “ไปพบก็ได้เนี่ยนา” ในจินตนาการของผม คำตอบที่ปู่ตอบนั้นผุดขึ้นมาอย่างแจ่มชัดในทันทีและเป็นไปอย่างธรรมชาติมาก มันเหมือนกับการพบคนขณะกำลังอยู่ในความฝันโดยทั่วไป สำหรับผมแล้ว ไม่ว่าจะอย่างไร ช่างคล้ายคลึงกับปู่ในขณะที่มีชีวิตอยู่เหลือเกิน

¹³⁵ ในกรณีของลูกตัวละครเอก ไม่ถือว่าเป็นบรรพบุรุษของตระกูล เพราะไม่ได้เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสืบเชื้อสายให้กับวงศ์ตระกูล ดังนั้นลูกสาวของตัวละครเอกจึงเป็นเพียงสมาชิกในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น

¹³⁶ พี่ชายและภรรยาของพี่ชายปู่ก็ไม่ถือว่าเป็นบรรพบุรุษ เพราะพี่ชายของปู่ไม่ได้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัว ส่วนภรรยาของพี่ชายปู่ก็เป็นเพียงลูกสะใภ้

¹³⁷ 志賀直哉、『和解』、東京：新潮社、2003、pp.7-8.

จากการที่จุงกิชิได้จินตนาการไปว่า ปู่ได้ให้ความเห็นสนับสนุนให้เขาไปพบบ้านนั้น อาจอนุมานได้ว่า ภาพลักษณ์การเป็นหัวหน้าครอบครัวของปู่ในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ยังคงปรากฏชัดเจนและตราตรึงอยู่ในใจของจุงกิชิ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นปู่จึงเป็นที่พึ่งพิงแรกที่จุงกิชินึกถึง และต้องการขอคำแนะนำ ส่วนคำตอบของปู่ที่ได้ตอบกลับมาโดยให้เขาไปพบกับบ้านนั้น ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้จุงกิชิตัดสินใจไปหาย่าในวันนั้น

จากการศึกษาผลงานที่ผ่านมาของฉิงะ นะโอะยะะทำให้พบว่า การเปิดเรื่องโดยพูดถึงบรรพบุรุษของครอบครัวนั้นไม่ได้ปรากฏแต่ในเรื่อง “วะกะอิ” เท่านั้น ในงานเขียนประเภทเรื่องสั้นเรื่อง “อะรุอะซะ” 『Aru Asa: 或る朝, 1908』 ซึ่งเป็นผลงานแนวอัตชีวประวัติชิ้นแรกของผู้เขียนก็ได้เปิดเรื่องด้วยการพูดถึงวันครบรอบการตายของบรรพบุรุษในครอบครัว คือ ปู่ ผู้เขียนได้บรรยายฉากเปิดเรื่องไว้ว่า

祖父の三回忌の法事のある前の晩、信太郎は寢床で小説を読んで居ると、並んで寝て居る祖母が、「明日坊さんのおいでなさるのは八時半ですぞ」と云った。暫くした。すると眠っていると思った祖母が又同じ事を云った。彼は今度は返事をしなかった。¹³⁸

คืนก่อนวันทำบุญอุทิศส่วนกุศลครบรอบสามปี ในการจากไปของปู่ ขณะที่ฉินตะโรกำลังอ่านนวนิยายอยู่ในที่นอน ย่าที่นอนอยู่ข้างๆ ก็พูดขึ้นมาว่า “พรุ่งนี้พระจะมาถึงตอนแปดโมงครึ่งนะ” ผ่านไปครู่หนึ่งย่าที่เขาคิดว่ากำลังหลับอยู่นั้น ก็ได้พูดเหมือนเดิมอีก ครั้งนี้ เขาไม่ได้พูดตอบย่า

เหตุการณ์นี้เป็นเรื่องราวระหว่างย่ากับหลานชาย ที่เกิดขึ้นในคืนก่อนที่จะถึงวันครบรอบการตายของปู่ แม้ว่าวันครบรอบการตายของปู่จะเข้าสู่ปีที่สามแล้ว แต่คนในครอบครัวก็ยังแสดงความระลึกถึง โดยจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนาที่บ้าน นิมนต์พระมาสวดอุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญาณปู่ ส่วนย่าซึ่งเป็นผู้อาวุโสในครอบครัวก็เตือนหลานให้รีบเข้านอนเร็วๆ เพื่อจะได้ตื่นให้ทันกับการร่วมงานสำคัญของครอบครัวในวันรุ่งขึ้น แต่พอถึงเช้าวันรุ่งขึ้น หลานชายกลับไม่ยอมลุกจากที่นอนง่ายๆ ทำให้ย่ากับหลานชายมีปากเสียงกันเล็กน้อย และก็สามรถคืนดีกันได้ในวันนั้นซึ่งเป็นวันครบรอบการตายของปู่

¹³⁸ 志賀直哉、『清兵衛と瓢箪・網走まで』、東京：新潮社、1999、p.14.

เพ็ญศรี กาญจนมัย ได้กล่าวถึงการบูชาบรรพบุรุษไว้ว่าเป็นการแสดงถึงความกตัญญูของคนในครอบครัวที่มีต่อบรรพบุรุษ คุณธรรมดังกล่าวนี้เป็นการปลุกเร้าให้คนญี่ปุ่นมีความรู้สึกรักพวกพ้องภาคภูมิใจในสายเลือดของตน เกิดความสามัคคีและต้องการอยู่รวมกลุ่มกัน ส่งผลให้ระบบครอบครัวญี่ปุ่นดำเนินไปด้วยดี¹³⁹ นอกจากการบูชาบรรพบุรุษจะเป็นการรวมกลุ่มสมาชิกให้มีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ยังเชื่อกันว่าวิญญาณบรรพบุรุษสามารถบันดาลทุกข์หรือสุขให้แก่ลูกหลานได้

ในชีวิตจริงของฉิงะ นะโอะยะ เขาได้รับการเลี้ยงดูจากปู่ย่ามาตั้งแต่เด็ก ทำให้ฉิงะมีความสนิทสนมใกล้ชิดและผูกพันกับปู่มาก ฉิงะได้ให้ความสำคัญกับปู่ว่าเป็น 1 ใน 3 บุคคลที่มีอิทธิพลในชีวิตของเขา และเมื่อปู่เสียชีวิตไปฉิงะก็ยังคงให้ความสำคัญกับปู่ โดยมักจะไปพูดคุยที่หน้าหลุมศพของปู่อยู่เสมอ

4.2.3 การให้ความสำคัญกับบุคคลในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้ว

ในเรื่อง “วะกะอิ” นอกจากจะพูดถึงเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างงูกิชิกับพ่อแล้ว ยังได้พูดถึงบุคคลในครอบครัวของงูกิชิที่เสียชีวิตไปแล้วหลายคน ได้แก่ ปู่ พี่ชายปู่และภรรยาพี่ชายของปู่ แม่ผู้ให้กำเนิด พี่ชายคนโตและลูกสาวคนโต โดยผู้เขียนได้กำหนดให้วันครบรอบการตายของลูกสาวงูกิชิเป็นฉากเริ่มต้นของเรื่องนี้ และในฉากสำคัญที่งูกิชิคืนดีกันกับพ่อ ก็ตรงกับวันครบรอบการตายของแม่ผู้ให้กำเนิดของงูกิชิ ดังนั้นการเปิดเรื่องและจบเรื่องความขัดแย้งระหว่างงูกิชิกับพ่อ โดยใช้วันครบรอบการตายของคนในครอบครัวนั้น อาจอนุมานได้ว่า การสูญเสียบุคคลใกล้ชิดในครอบครัว คงเป็นเรื่องที่สร้างความสะเทือนใจให้กับผู้เขียนเป็นอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความผูกพันและการให้ความสำคัญกับคนในครอบครัวที่เสียชีวิตไปแล้วได้เป็นอย่างดี ซึ่งการให้ความสำคัญกับบุคคลในครอบครัวที่ล่วงลับไปแล้ว ที่สามารถมองเห็นได้ในเรื่องนี้ คือ

- การไปเคารพหลุมฝังศพลูกสาวในวันครบรอบการตาย 1 ปี
- พิธีทางศาสนาเพื่ออุทิศส่วนกุศลในวันครบรอบวันตายของแม่ผู้ให้กำเนิด
- การกราบไหว้หิ้งพระที่เป็นที่สิงสถิตดวงวิญญาณของแม่
- การไปเคารพหลุมฝังศพแม่ เมื่อพอกับงูกิชิคืนดีกัน

¹³⁹ เพ็ญศรี กาญจนมัย, อิทธิพลของศาสนาชินโตที่มีต่อสังคมญี่ปุ่นในสมัยหลังสงคราม ชินโต จิตวิญญาณของญี่ปุ่น (กรุงเทพฯ: วารวณการพิมพ์, 2525), หน้า 81-83.

4.2.3.1 การไปเคารพหลุมฝังศพลูกสาวในวันครบรอบการตาย 1 ปี

ในวันครบรอบการตายในแบบพุทธศาสนานั้น จะจัดให้มีการทำพิธีทำบุญครบรอบวันตาย โดยคนในบ้านจะนิมนต์พระมาสวด เพื่อขอให้ดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติและมีความสุข ในการทำบุญครบรอบวันตายจะทำเมื่อผู้ตายเสียชีวิตไปครบ 7 วัน 49 วัน 100 วัน หรือครบ 1 ปี 3 ปี 7 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจัดการของแต่ละครอบครัว และถือเอาการทำบุญครบรอบวันตายเป็นวันทำบุญประจำปีของครอบครัวที่ลูกหลานจะได้มาอยู่กับพร้อมหน้า เพื่อร่วมกันรำลึกถึงผู้ตาย และหลังจากนั้นก็จะไปเคารพหลุมฝังศพของผู้ตาย

ในฉากเปิดเรื่อง “วะกะอิ” ผู้เขียนได้บรรยายถึงความสำคัญของวันนี้ไว้ว่า

この七月三十一日は昨年生れて五十六日目に死んだ最初の児の一周忌に当たっていた。自分は墓参りの為め我孫子から久し振りで上京した。¹⁴⁰

วันนี้วันที่ 31 กรกฎาคม เป็นวันครบรอบหนึ่งปีของการจากไปของลูกคนแรก ที่เกิดมาได้เพียง 56 วัน ก็เสียชีวิต ผมเดินทางจากอะบิโกะมาที่โตเกียว หลังจากไม่ได้มานานมาก เพื่อเคารพหลุมฝังศพลูก

การไปเคารพหลุมฝังศพลูกสาวที่โตเกียวนั้น จุงกิชิ ที่เป็นทั้งพ่อและหัวหน้าครอบครัวได้เป็นตัวแทนของสมาชิกในบ้าน คือ ภรรยาที่กำลังพักฟื้นหลังคลอด และลูกสาวคนที่สองที่เพิ่งเกิดได้เก้าวัน มาเคารพสุสานของลูก

¹⁴⁰ 志賀直哉、『和解』、東京：新潮社、2003、p.5.

4.2.3.2 การจัดงานพิธีทางศาสนาเพื่ออุทิศส่วนกุศลในวันครบรอบวันตายของแม่ผู้ให้กำเนิด

การจัดงานครบรอบวันตายนั้น ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “เมะอินิจิ” (Meinichi: 命日) ในวันนี้ นอกจากสมาชิกในปัจจุบันจะได้ร่วมกันระลึกถึงสมาชิกของครอบครัวที่เสียชีวิตไปแล้ว ยังเป็นการช่วยให้สมาชิกได้ใช้โอกาสนี้ในการเชื่อมต่อสายใยความผูกพันที่มีร่วมกัน และแสดงถึงการรวมพลังเป็นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของครอบครัว ดังจะเห็นได้จากวันที่จงกิชิต้องการจะไปพบพ่อที่บ้านนั้นตรงกับวันครบรอบการตายของแม่ และจงกิชิตจะต้องเดินทางไปเคารพหลุมฝังศพของแม่พอดี ผู้เขียนได้บรรยายไว้ดังนี้

八月三十日は実母の二十三回の祥月命日だった。自分はその日の墓参に上京した時、若し父が自家にいたら会おうと考えていた。¹⁴¹

วันที่ 30 สิงหาคม เป็นวันครบรอบการตาย 23 ปี ของแม่ผู้ให้กำเนิด ผมคิดว่าตอนที่ไปเคารพหลุมฝังศพของแม่ที่โตเกียว นั้น ถ้าพ่ออยู่บ้านก็ตั้งใจจะเข้าไปพบพ่อ

การเดินทางจากบ้านที่อะบิโกะ เพื่อมาไหว้สุสานแม่ที่โตเกียว นั้น แสดงให้เห็นว่าจงกิชิตไม่ได้เลยที่จะแสดงความกตัญญูต่อแม่ แม้ว่าแม่ได้จากโลกนี้ไปนานกว่า 23 ปีแล้ว ส่วนทางบ้านพ่อก็ได้จัดพิธีทางศาสนาและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับแม่ที่เสียชีวิตเช่นกัน และในวันนั้นสมาชิกในบ้านของพ่อรวมไปถึงญาติสนิท คือ อาที่อยู่ที่คะมะคุระต่างมาฟังพระสวดกันอย่างพร้อมเพรียง ผู้เขียนได้บรรยายถึงตอนที่จงกิชิตไปถึงบ้านพ่อไว้ดังนี้

その部屋には叔父と、毎度よりいい着物を着た妹達と母とが居た。祖母は自分に何故もっと早く来なかったかと云った。坊さんの読経が今済んだ所だとそれに間に合わなかったのを残念らしく、何かいていた。¹⁴²

¹⁴¹ Ibid, p.83.

¹⁴² 志賀直哉、『和解』、東京：新潮社、2003、p.5.

ในห้องนั้นมีอา กับพวกน้องสาวที่ดูแลตัวสวทกว่าปกติ แม่ก็อยู่ที่นั่นด้วย
 ข้าพุดกับผมว่าทำไมไม่มาให้เร็วกว่านี้ละ แล้วก็พูดอะไรสักอย่างหนึ่ง
 เหมือนกับเสียดายที่พระสวดเสร็จไปแล้ว และผมมาไม่ทัน

คำพูดของย่าที่บ่นกับจุงกิชิแสดงให้เห็นว่าย่าให้ความสำคัญกับสมาชิกในครอบครัวที่ล่วงลับ
 ไปแล้ว แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะเสียชีวิตไปแล้วถึง 23 ปีก็ตาม

4.2.3.3 การกราบไหว้หิ้งพระที่เป็นที่สิงสถิตดวงวิญญาณของแม่

ในวันครบรอบการตายของแม่ นอกจากจะมีการนิมนต์พระมาสวดที่บ้านแล้ว คนในบ้านก็จะ
 จูกรูปไหว้ดวงวิญญาณของผู้ตายที่หิ้งพระและขอพรให้ท่านช่วยเหลือและปกป้องคุ้มครองคนในบ้าน ดัง
 จะเห็นได้จากตอนที่แม่และจุงกิชิไปที่หิ้งพระ

「兄さん、一寸お仏様にお線香を上げて来ませんか」—中略—
 私も今朝から度々今日のお仏様にどうかお手引き下さるよう
 ってお願していたの。¹⁴³

“พี่ชาย¹⁴⁴ มาจูกรูปไหว้ท่าน¹⁴⁵ หน่อยไหม”...

ฉันได้ขอร้องท่านหลายครั้งหลายหนตั้งแต่เช้าแล้ว ว่าขังไ้ก็ขอให้ช่วยชี้ทาง
 ให้ด้วย

หิ้งพระในบ้านเป็นเสมือนที่สิงสถิตของดวงวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วในครอบครัว ดังนั้น
 การจูกรูปจึงเป็นการแสดงความเคารพต่อดวงวิญญาณของผู้ตาย และแม่เลี้ยงเองก็ได้ช่วยสวดภาวนา
 ขอให้ดวงวิญญาณของแม่ของจุงกิชิ ช่วยเหลือให้พ่อกับลูกได้คืนดีกัน เพราะแม่เลี้ยงทราบว่ามันนี่จุงกิชิ
 ตั้งใจจะเข้ามาคุยกับพ่อ

¹⁴³ Ibid, pp.85—86.

¹⁴⁴ พี่ชาย เป็นคำเรียกที่แม่เลี้ยงใช้เรียก “จุงกิชิ” ซึ่งเป็นตัวละครเอก ที่มีสถานะเป็นลูกชายคนโตของ
 ครอบครัว และเป็นพี่ชายของพวกเขา ลูก ๆ ที่เกิดกับแม่เลี้ยง

¹⁴⁵ คำว่า “ท่าน” ในที่นี้ หมายถึง ดวงวิญญาณของแม่ของตัวละครเอก ที่ประดิษฐานอยู่ที่หิ้งพระ
 นั่นเอง

4.2.3.4 การไปเคารพหลุมฝังศพของแม่ เมื่อพ่อกับจุงกิซึคืนดีกัน

หลังจากคืนดีกับพ่อแล้ว ทุกคนในครอบครัวพ่อ รวมทั้งอาและจุงกิซึก็ได้เดินทางไปเคารพหลุมศพของแม่อย่างพร้อมเพรียง ผู้เขียนได้บรรยายเหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ว่า

午後、父だけは少し酒に酔ったので少し醒まして、湯に入ってから行くと言うので別になったが、その他祖母を除き、総勢七人で青山へ墓参りに出掛けた。¹⁴⁶

ในตอนบ่าย พ่อมีอาการเมาอยู่เล็กน้อยจึงขอตัวอาบน้ำก่อน เพื่อให้ตาสว่าง และจะตามไปที่หลัง ดังนั้นคนที่ไปไหว้สุสานอะโอะยะมะ จึงมีทั้งหมด เจ็ดคน โดยไม่รวมย่าอยู่ด้วย

การไปเคารพสุสานของแม่จุงกิซึ ของทุกคนนั้น แสดงให้เห็นว่าทุกคนในครอบครัวได้ให้ความสำคัญกับการแสดงความเคารพต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และแม่ของจุงกิซึก็เป็นศูนย์กลางที่ทำให้สมาชิกได้รวมกลุ่มครอบครัวอีกครั้ง หลังจากที่จุงกิซึคืนดีกับพ่อ

4.2.4 ภรรยาอยู่ในสถานภาพต่ำ

คินโจ คิโยะโกะ (Kinjou Kiyoko: 金城清子) ได้กล่าวถึง สถานภาพที่น่าเวทนาของผู้หญิงที่อยู่ภายใต้ระบบ “อิเอะ” ว่าผู้หญิงพอโตเป็นสาวก็ต้องจากครอบครัว และญาติพี่น้องไปเป็นลูกสะใภ้ของครอบครัวอื่น โดยครอบครัวของสามีมักมองลูกสะใภ้ว่าเป็นแค่คนอื่นหรือเป็นคนนอกที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว เป็นเพียงเครื่องมือในการอุ้มท้องและให้กำเนิดทายาทผู้สืบทอดตระกูลเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนในบ้าน ลูกสะใภ้จึงต้องอุทิศทั้งแรงใจแรงกายในการดูแลปรนนิบัติสมาชิกในครอบครัวสามีและทำงานต่าง ๆ ภายในบ้านให้ดีที่สุด สำหรับครอบครัวของสามี ลูกสะใภ้ถือเป็นแรงงานล้ำค่าของครอบครัวที่สามารถทำงานได้ตั้งแต่เช้าจรดเย็น มีค่าเปรียบเปรยถึงขั้นว่า ลูกสะใภ้เป็นวัวที่มีน้ำอมน้ำนมและสู้งานหนักได้¹⁴⁷ การเป็นลูกสะใภ้ นั้น นอกจากฝ่ายหญิงต้องเป็นฝ่ายปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ และต้องตกอยู่ใต้อำนาจของครอบครัวสามีแล้ว

¹⁴⁶ Ibid,p.94.

¹⁴⁷ 金城清子、「家族と女性の地位」家族という関係、東京：岩波書店、1993、p.9.

ยังต้องแบกรับภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวฝ่ายชายอีก สิ่งเหล่านั้นเป็นภาวะที่สามารถสร้างความกดดันให้กับลูกสะใภ้ทั้งสิ้น

ในเรื่อง “วะกะอิ” แม้ภรรยาของจุงกิชิจะโชคที่ไม่ต้องอยู่ร่วมบ้านกับพ่อสามี และไม่ถูกบังคับให้ทำงานหนักเหมือนลูกสะใภ้ในครอบครัวใหญ่ทั่วไป ที่ต้องทำงานบ้านหามรุ่งหามค่ำตั้งแต่เช้าจรดเย็น แต่ก็อยู่ในสถานภาพค้ำที่ไม่สามารถแสดงความสามารถความรู้สึกของตนเองได้ ต้องคอยอยู่ใต้อำนาจของสามี และทำตามคำสั่งของสามีทุกเรื่อง เช่น ต้องไปพบพ่อสามีตามคำสั่งของสามี ทั้ง ๆ ที่เธอยังป่วยอยู่ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า

丁度その頃妻は神経衰弱のかかりかけで、よく弱っていた。結婚して三月程にしかならぬ妻には仮りに神経衰弱でなかったにしろ、未だ馴染の薄い父と妹とを良人の留守に客として受ける事は大きな重荷に違いない。その上に妻は神経衰弱だった。その上に妻との結婚が父との不和の最近の原因になっていた。妻は弱って泣いた。¹⁴⁸

พอดีในช่วงนั้นภรรยาป่วยเป็นโรคประสาทอ่อน ๆ ทำให้ร่างกายอ่อนเพลียง่าย แต่ถึงเธอจะไม่ได้ป่วยเป็นอะไร การให้ภรรยาที่แต่งงานกันยังไม่ทันถึงสามเดือน ไปต้อนรับพ่อสามีกับน้องสาวที่ยังไม่คุ้นเคยกัน โดยที่ผมไม่อยู่ด้วยนั้น คงจะเป็นภาระหนักสำหรับเธอแน่ มีหน้าจ้ำเธอยังมีอาการของโรคประสาทอ่อน ๆ อยู่ และที่แย่งไปกว่านั้นคือ การแต่งงานกับเธอเป็นสาเหตุล่าสุดที่ทำให้มีปัญหา กับพ่อ ภรรยาร้องไห้อย่างอ่อนล้า

นอกจากนี้ จุงกิชิซึ่งเป็นสามียังชอบข่มขู่ภรรยา เช่น ตอนที่เขาบังคับชะคะโกะให้ไปรับพ่อ เขาพูดจามข่มขู่ว่า ถ้าเธอไม่ทำตามที่ตั้ง เขาก็จะไปที่อื่น ซึ่งเท่ากับเป็นบทลงโทษให้เธอต้องอยู่บ้านคนเดียว

出る時、自分は繰り返し繰り返し手紙は必ず停車場で父に渡さなければいけないと念を押した。妻は泣いた。自分は「若しお前が手紙を渡さずに帰って来たら、俺は直ぐ東京へ行くからね」といった。¹⁴⁹

ตอนจะออกไป ผมพูดซ้ำ ซ้ำแล้วซ้ำอีกว่าจดหมายต้องยื่นให้พ่อที่ท่ารถให้ได้ ภรรยา ร้องไห้ ผมพูดกับเธอว่า “ถ้ากลับมาโดยไม่ได้อาจจดหมายให้พ่อแล้วละก็ฉันจะไปโตเกียวทันทีนะ”

¹⁴⁸ 志賀直哉、『和解』、東京：新潮社、2003、p.18.

¹⁴⁹ Ibid,p.19.

ชะคะโกะต้องยอมเชื่อฟังและทำตามสิ่งที่สามีบอกอย่างไม่มีทางเลือก เพราะผู้หญิงในสมัยนั้น ได้รับการศึกษาและอบรมมาให้เดินอยู่ในกรอบภายใต้การนำของสามี ผู้เป็นใหญ่ในครอบครัว

นอกจากสามีจะแสดงอำนาจข่มขู่ภรรยาแล้ว เขายังเห็นเธอเป็นที่รองรับอารมณ์ทุกเรื่อง เช่น เหตุการณ์หลังจากงุ๊กกิซึกถูกพ่อสั่งห้ามไม่ให้เข้าออกบ้าน เมื่อเขาได้เผชิญหน้ากับพ่อ โดยบังเอิญ หรือได้ยินเรื่องราวของพ่อมานั้น งุ๊กกิซึกจะรู้สึกสับสนและหงุดหงิดขึ้นมาโดยไม่รู้ตัวจนไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ ทำให้บุคคลที่อยู่ใกล้ซึกเขาที่สุด คือ ภรรยา ต้องตกเป็นที่ระบายอารมณ์โกรธที่เกิดขึ้น โดยที่เธอไม่รู้เรื่องด้วยเลย ผู้เขียนได้บรรยายเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า

妻も一緒になって泣声を出して何か云った。自分は怒って妻を突飛した。妻は寢床の上へ倒れた。¹⁵⁰

ภรรยาที่ร้องไห้ด้วยและพูดอะไรบางอย่าง ผมโมโหจึงผลักเธอออกไป เธอล้มลงบนที่นอน

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหลังจากที่งุ๊กกิซึกเข้าไปคุยกับพ่อ และถูกพ่อสั่งห้ามไม่ให้เข้าออกบ้าน งุ๊กกิซึกระบายความโกรธไปให้ภรรยาที่ไม่รู้เรื่องรู้อะไรด้วย เขาทำไปโดยไม่ได้หวังว่าชะคะโกะกำลังตั้งครรภ์อยู่ และอาจกระทบกระเทือนถึงลูกในท้องได้ แต่งุ๊กกิซึกก็ไม่ได้หยุดทำร้ายภรรยาแค่ทางกายเท่านั้น ระหว่างทางที่เดินจากบ้านพ่อไปยังที่พัก งุ๊กกิซึกยังพูดจาทำร้ายจิตใจภรรยาอีก

「若しお前が俺のする事に少しでも非難するような気持を持てば、お前も他人だぞ」自分は突然こんな事を云った。妻は黙っていた。

「若し俺がお父さんの云う事をはいはい諾く人間だったらお前とは結婚してやしなかったぞ」自分は嚇かすように又こんな事を云った。¹⁵¹

จู่ ๆ ผมก็พูดขึ้นมาว่า “ ถ้าเธอคิดที่จะตำหนิในสิ่งที่ฉันทำลงไปแม้แต่น้อยละก็ เธอก็เป็นคนอื่นละ ” ภรรยานิ่งเงียบ

ผมยังพูดเหมือนจะขู่อีกว่า “ ถ้าฉันเป็นคนที่คุณแค่พูดคร่ำ ครับ เชื่อฟังคำพูดของพ่อแล้วล่ะก็ คงไม่ได้แต่งงานอยู่กับเธอหรอก ”

¹⁵⁰ Ibid,p.21.

¹⁵¹ Ibid,p.22.

จากบทพูดของจุงกิซึข้างต้น แสดงให้เห็นว่า นอกจากจุงกิซึจะต้องการระบายอารมณ์โกรธที่เกิดขึ้นกับภรรยาแล้ว จุงกิซึยังต้องการแสดงอำนาจให้ภรรยาได้เห็น ว่า เธอไม่มีสิทธิ์แม้แต่จะว่ากล่าวเขา

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นในอีกสองปีต่อมา วันนั้นเขาได้พบกับพ่อโดยบังเอิญที่ห้องของย่า แม้ว่าวันนั้นจุงกิซึจะไม่ได้พูดคุยกับพ่อ แต่จุงกิซึก็เกิดความรู้สึกเหนียวแน่นขึ้นมา จุงกิซึได้เก็บความอึดอัดไม่สบายใจนี้กลับไปที่บ้านด้วย ขณะโคะก็ไม่ทันได้สังเกตถึงท่าทางที่อ่อนล้าของสามี เธอตั้งใจจะไปปรนนิบัติสามีตามปกติ แต่สามีกลับแสดงท่าทีมีนตึงกับเธอ

自分は其所から故と少し離れた所に妻の方を背にして又ごろりと横になった。妻は赤児を傍に寝かして寄り来て。そして自分の腰を揉もうとした。
 自分は黙ってその手を払いのけた。
 「何故？」と情けない声をした。
 「兎も角、触らないでくれ」
 「何を怒っていらっしゃるの？」と云う。
 「こう云う時お前のような奴と一緒にいるのは、独り身の時より余程不愉快だ」
 暫くすると妻が泣き出した。¹⁵²

ผมงอนนอนหันหลัง บริเวณที่ห่างออกมาจากภรรยาเธอวางลูกให้นอนลงข้าง ๆ และเข้ามาหาผม เธอตั้งใจจะมานวดเอาให้ ผมเจ็บและปิดมือเธอทิ้ง
 “ทำไมล่ะ” เธอส่งเสียงอย่างน่าเวทนา
 “ไม่ว่ายังไงก็อย่าเพิ่งมาถูกตัว”
 “กำลังโกรธเรื่องอะไรเธอคะ” เธอพูด
 “ในเวลาอย่างนี้ การอยู่กับคนอย่างเธอเนะ มันแย่ซะยิ่งกว่าตอนอยู่คนเดียวเสียอีก”
 เมื่อผ่านไปครู่หนึ่ง ภรรยา ก็ร้องไห้ออกมา

ความอึดอัดและไม่สบายใจที่จุงกิซึรู้สึกถูกกดขี่มาจากบ้านพ่อนั้น คงทำให้จุงกิซึต้องการใครสักคนเป็นที่ระบายความอึดอัดใจ เขาจึงได้พูดประชดประชันภรรยาออกไป ทั้ง ๆ ที่เธอไม่รู้ถึงต้นสายปลายเหตุของเรื่องเลย ภรรยาจึงได้แต่ร้องไห้ออกมา เพราะเธอเองไม่สามารถจะไประบายอารมณ์ต่อกับใครได้ ในขณะที่สามีนั้นยังมาระบายอารมณ์กับเธอได้

¹⁵² Ibid.p.15.

ชะคะโกะไม่เพียงแต่เป็นที่รองรับอารมณ์ของสามีเท่านั้น เธอยังต้องเป็นที่รองรับอารมณ์ให้กับพ่อสามีด้วย โดยที่เธอเองไม่รู้เรื่องอะไรด้วยเลย ผู้เขียนได้บรรยายเหตุการณ์ตอนที่ชะคะโกะแวะไปพบพ่อสามีเพียงลำพังและถูกพ่อสามีเรื่องนำลูกมาฝังที่โตเกียวไว้ว่า

電車の中で妻は父の部屋へ行くとイキナリ何故赤児の死骸を東京へ連れて来たと言われたと泣いた。その日は祖母も母も小さい妹達も箱根の別荘へ行って不在だった。只二番目の妹の淑子と父だけがいた。感傷的になっている妻は誰れに会ってもその頃は直ぐ涙が出そうになっていた。妻は父の部屋へ入ろうとするともう涙が出かかって来た。その時の妻には「慧子も可哀そうな事をしたな」と云う父の言葉が意識しない予期となっていたに違いない。ところがイキナリ父は怒った。妻は吃驚して了った。——それを云いながら妻は泣いた。¹⁵³

ในรถไฟ ผมฟังภรรยาเล่าให้ฟังว่าพ่อเข้าไปในห้องพ่อก็ถูกคว่ำทำไมถึงเอาศพลูกมาที่โตเกียว แล้วเธอก็ร้องไห้ วันนั้นทั้งย่า แม่ พวกน้องสาวที่ยังเด็กต่างก็ไม่อยู่บ้านไปบ้านพักตากอากาศที่ชะโกะเนะกันหมด มีแต่น้องสาวคนรองที่ชื่อ โยะมิโกะกับพ่อเท่านั้นที่อยู่บ้าน ส่วนภรรยาที่กำลังอยู่ในช่วงที่อารมณ์อ่อนไหวง่ายไม่ว่าเจอใคร น้ำตาก็ไหลเอาคือ ๆ ดังนั้นพอภรรยากำลังจะเข้าห้องพ่อน้ำตาก็เอ่อท่วมแล้ว ในตอนนั้นภรรยาคงคาดหวังว่าพ่อจะพูดกับเธอว่า “ช่างน่าสงสารชะคะโกะชะจริง” แต่กลับกลายเป็นว่าอยู่ ๆ พ่อก็โกรธขึ้นมาทันทีทันควัน เลยทำให้ภรรยาตกใจ... ภรรยาพูดไปพร้อมกับร้องไห้ไปด้วย

ชะคะโกะ ภรรยาของจุงกิชิเป็นตัวแทนของผู้หญิงในสมัยก่อนที่มีความเป็นแม่บ้านเต็มตัวตามแบบค่านิยมเก่าที่ถูกปลูกฝังว่าจะต้องเลี้ยงลูก ดูแลปรนนิบัติ และเชื่อฟังสามี โดยไม่มีสิทธิ์ปริปากบ่นใด ๆ ทั้งสิ้น ต้องสามารถแบกรับภาระต่าง ๆ ที่สามีมอบหมายให้ทำได้ ภาพของชะคะโกะที่มองได้จากเรื่องนี้จึงเป็นภาพของผู้หญิงที่นอกจากจะเป็นแม่ที่ต้องทุกข์ทรมานจากการสูญเสียลูกแล้ว เธอก็เป็นภรรยาและลูกสะเก้ที่ต้องผจญกับอาการเกรี้ยวกราดของทั้งพ่อสามี และสามีอีก โดยที่เธอเองไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่าง ๆ เลย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานภาพที่ต่ำต้อยของผู้หญิงในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

¹⁵³ Ibid,p.55.

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ของครอบครัวในนวนิยายเรื่อง “วะกะอิ” ทั้งครอบครัวของพ่อและครอบครัวของตัวละครเอก เป็นครอบครัวที่อยู่ภายใต้ระบบ “อิเอะ” คือ พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอำนาจสูงสุด และผู้ชายมีสถานภาพสูงกว่าผู้หญิง ซึ่งในครอบครัวของมิเงะ นะโอะยะะ ก็ปรากฏให้เห็นลักษณะแบบนี้เช่นกัน